

's-Hertogenbosch

Slagkracht en ambitie

Met lef en energie de toekomst in

Bestuursakkoord gemeente 's-Hertogenbosch 2022-2026

Voorwoord | 3

1. Slagkracht op hoofdopgaven | 5

I. Wonen | 5

II. Energietransitie | 9

III. Gelijke kansen | 13

- Gezondheid | 14
- Talentontwikkeling | 15
- Bestaanszekerheid en werk | 16
- Zorg en ondersteuning | 17

IV. Onderscheidend 's-Hertogenbosch | 18

- Economische slagkracht en Datastad | 19
- Cultuurstad van het Zuiden | 25

2. Prettig wonen en leven: nu en in de toekomst | 29

I. Sociale structuur: aantrekkelijke wijken en dorpen | 29

II. Mobiliteit en bereikbaarheid | 34

III. Klimaatbestendigheid: ruimte voor groen en water | 40

IV. Veiligheid en openbare orde | 43

3. Moderne overheid | 47

4. Financiën | 51

Beste inwoners,

's-Hertogenbosch is een gemeente om trots op te zijn! Het is hier mooi wonen, de sociale netwerken zijn sterk en er is een rijk verenigingsleven. Ondernemers, toeristen en studenten weten de weg naar onze gemeente goed te vinden. Als hoofdstad van onze provincie, staan we er goed voor om de toekomst te omarmen.

De uitdagingen die voor ons liggen, zijn groot. De crisis op de woningmarkt, de energietransitie en kansenongelijkheid vragen om focus en stevige keuzes. Tegelijkertijd liggen er mooie kansen om door te groeien. Om ons (inter)nationaal te onderscheiden als cultuur- en datastad en om onze economie te versterken.

We hebben elkaar gevonden in het vergroten van de slagkracht op deze hoofdopgaven. Opgaven die nu om oplossingen vragen en waarmee we ook werken aan de stad en dorpen voor de generaties na ons. Het prettige woon- en leefklimaat blijft een belangrijk fundament dat we moeten koesteren.

Dit vraagt om een gemeentebestuur dat scherp kiest, de daad bij het woord voegt en kansen weet te verzilveren. In dit akkoord vertalen we onze ambities naar concrete keuzes en acties. In het besef dat een aantal ontwikkelingen veel onzekerheid geven. Zoals de oorlog in Oekraïne, de grondstof- en energieprijzen, bouwrijzen, het verdere verloop en na-ijleffecten van de coronapandemie en personeelstekorten in meerdere sectoren. Het zal invloed hebben op de opgaven waar we voor staan en op onze mogelijkheden om deze aan te pakken. We zijn alert op wat dit mogelijk gaat betekenen voor het tempo van onze ambities en het gemeentelijk huishoudboekje.

We delen een aantal uitgangspunten in hoe wij te werk willen gaan. Iedereen heeft een eigen verantwoordelijkheid om mee te doen in onze samenleving. We zijn er voor wie daar zelf niet uitkomt. Voor deze mensen willen we het verschil maken. Aanvullend leveren we maatwerk in de wijken waar we veel impact kunnen realiseren. In het contact met onze inwoners staat de menselijke maat centraal. Met persoonlijke aandacht voor kwetsbare mensen. Vertrouwen geven is het vertrekpunt in ons handelen. Waar ons vertrouwen wordt geschonden, treden we hard op.

In dit akkoord nemen we bestaand beleid als uitgangspunt. Van daaruit formuleren we onze ambities en plaatsen we accenten. We leggen de lat hoog. Met reden, want we willen het beste voor 's-Hertogenbosch en durven onszelf daarin uit te dagen. We zijn een stad van en voor iedereen en we nodigen iedereen uit om met ons mee te denken en te werken. Samen maken we 's-Hertogenbosch, dat is onze overtuiging. Zelf gaan we actief in gesprek met onze inwoners, ook met de minder vaak gehoorde stemmen. Als we besluiten nemen, dan doen we dat in het algemeen belang. Dat leggen we telkens duidelijk uit.

We zien uit naar een constructieve samenwerking met de gemeenteraad en staan open voor ideeën die onze ambities verder kunnen brengen. Hiervoor hebben we ook geld gereserveerd.

We zijn trots dat we voor u en 's-Hertogenbosch de komende vier jaar aan de slag mogen. U mag erop rekenen dat we onze mooie stad, wijken en dorpen verder weten te brengen.

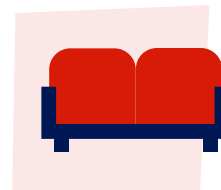

1. Slagkracht op hoofdopgaven

1-1. Wonen

Onze ambitie: meer kansen op de woningmarkt voor iedereen

Het is geweldig wonen in onze stad en dorpen. Maar in de huidige woningmarkt is het voor veel mensen steeds moeilijker om een passende en betaalbare woning te vinden.

Wij willen dat iedereen een woning kan vinden die aansluit bij de eigen wensen en mogelijkheden. Daarmee houden we onze gemeente toekomstbestendig en bereikbaar voor iedereen. We zetten deze periode stevig in op onze verstedelijkingsopgave. Met bijbehorende investeringen en scherpe keuzes voor versnelling van de woningbouw. Door de juiste woningen te bouwen, willen we de doorstroming op de woningmarkt een impuls geven. Verder leggen we de nadruk op inbreiding: het toevoegen van woningen binnen bestaand bebouwd gebied.

Maar 'wonen' is veel meer dan een verzameling stenen. We laten de investeringen op het vlak van woningbouw gepaard gaan met investeringen in sociale, klimaatbestendige, veilige en gezonde wijken en dorpen. Zo willen we werken aan een bruisend stedelijk woonklimaat en levendige dorpen met meer kansen op de woningmarkt voor iedereen.

Zo gaan we te werk:

Scherpe keuzes en investeringen op de woningbouwmix en snelheid

We gaan voor tempo en impact. De woningmarkt is in crisis, dus dat gaan we ook op zo'n manier benaderen. Dat vraagt om ambitieuze, scherpe keuzes én om realisme. In de periode tot 2026 zetten we vol in op realisatie van al vastgestelde plannen, de zogenaamde harde plancapaciteit. Deze voorziet in de bouw van 40% sociaal, 15% midden en 45% duur. We tornen hier niet meer aan. Als we dat zouden doen, moeten we opnieuw naar de tekentafel en dat betekent onherroepelijk vertraging. We kiezen ervoor onze sturing te richten op de projecten waarvoor de plannen nog niet zijn vastgesteld (de zachte plancapaciteit, met grofweg realisatie tussen 2026-2030). We zullen de uitwerking en besluitvorming van deze plannen deze periode moeten doorlopen. We leggen hierin een sterker accent op middenhuur en betaalbare koop. Voor deze plannen sturen we op de mix:

30%

sociaal

10%

betaalbare koop

30%

middenhuur

30%

**dure huur en
(middel)dure koop.**

We gaan nadrukkelijk gemeentebreed en meerjarig sturen op de woningbouwmix. We leggen dus niet elk afzonderlijk plan langs deze meetlat, maar we houden focus op waar we gemeentebreed uit willen komen in de periode tot 2030. Zo kunnen we ook maatwerk leveren en de bestaande differentiatie in een wijk meenemen in de planvorming. Te eenzijdige wijken willen we voorkomen.

We maken middelen vrij voor onze ambities en keuzes. Zowel voor meer capaciteit, als in budget om grote plannen verder te kunnen uitwerken. Daarnaast stellen we een gemeentelijk volkshuisvestingsfonds in met een fors startkapitaal. Dit fonds benutten we om een sterker accent op betaalbaar wonen te kunnen leggen. Als ontwikkelaars een plan realiseren met te weinig sociale- en/of middenhuur, moeten ze een afdracht doen. Op korte termijn zorgen we met de woningcorporaties voor meer tijdelijke woningen. Daarbij gaan we voor kwaliteit.

We maken aanvullend een aantal richtinggevende keuzes. Zo kiezen we ervoor om de capaciteit van onze organisatie te focussen op (de uitvoering van) grote plannen. In de dorpen passen we maatwerk toe. Bouwen in de dorpen moet mogelijk zijn en faciliteren we. Verder zetten we sterker in op verdichting.

Dit gaan we doen:

We tornen niet meer aan plannen die behoren tot de harde plancapaciteit. Als er vertragingen zijn aan de zijde van de ontwikkelaars/bouwers, dan bekijken we of we kunnen bijsturen van 'duur' naar een groter aandeel 'midden'.

De inzet van onze organisatie richten we vooral op plannen van meer dan 100 woningen. Voor plannen met 20 woningen of minder, ligt de bal primair bij de ontwikkelaar. Daarvoor geven wij als gemeente hoofdkaders mee en toetsen op inhoud en proces.

We stellen locaties beschikbaar voor tijdelijke woningen.

In de zachte plancapaciteit sturen we op een verhouding tussen inbreiding (binnenstedelijk bouwen) en uitbreiding van respectievelijk 80% en 20%.

Om snel veel woningen toe te kunnen voegen, zetten we voor het binnenstedelijk bouwen primair in op realisatie van appartementen/gestapeld. In de dorpen zijn we daar terughoudend mee. De huidige nota Hoogbouw nemen we als uitgangspunt.

We maken een woonzorgvisie met scherpe keuzes over de grote opgave rond wonen en zorg, inclusief mantelzorgwoningen.

We zetten de bouw van woningen op de Brabantbad-locatie en het Annapark door.

Strakkere plan- en besluitvorming met de gemeenteraad in positie

We zien dat er winst te halen is in strakkere plan- en besluitvormingsprocessen. Door vereenvoudiging van procedures, heldere kaders voor participatie en een goede samenwerking tussen college en raad kunnen we tot snellere besluitvorming komen. Inclusief meer ruimte voor debat en verantwoording in de gemeenteraad. We willen hiervoor een jaarlijks woondebat introduceren. Daarin spreken college en gemeenteraad over beleid en uitvoering van woningbouw en verstedelijking.

Dit gaan we doen:

We richten een dynamisch dashboard in om goed te kunnen sturen op onze ambities en om de gemeenteraad vroegtijdig te betrekken. Het dashboard moet inzicht geven in aantallen, snelheid, kwaliteit, locaties en de woningbouwmix. Aanvullend geeft het inzicht in de woningen voor specifieke doelgroepen, zoals starters en studenten.

De huidige grens voor een verklaring van geen bedenkingen trekken we op van maximaal 40 woningen naar maximaal 100 woningen. Hiermee willen we kleinere plannen versnellen. We brengen de gemeenteraad in stelling als het plan daarom vraagt.

We gaan heldere kaders opstellen voor participatie. Met daarin voldoende ruimte voor inwoners en belanghebbende partijen, duidelijkheid over wat er met hun input gebeurt en helderheid over het vervolg van het besluitvormingstraject.

We gaan ervaring opdoen met planontwikkeling door externe partners.

We maken splitsing van woningen zo makkelijk mogelijk en communiceren over de mogelijkheden. Het is aan initiatiefnemers om zelf plannen uit te werken en voor te bereiden.

Doorpakken op grote woningbouwprojecten

We zetten in op een aantal grote woningbouwprojecten, waarmee we meters kunnen maken. Niet alleen qua woningbouw, maar om de hele stad nieuwe

kwaliteitsimpulsen te geven. In het verstedelijkingsakkoord met het rijk zetten we in op cofinanciering.

Dit gaan we doen:

We starten zo snel mogelijk met de realisatie van de Bossche Stadsdelta. En we trekken geld uit om het programma Spoorzone verder te brengen, onder andere voor cofinanciering.

We gaan starten met de planvorming voor de voormalige locaties van Weener XL, Rodenborch en het Jeroen Bosch College.

De locatie Meerendonk is voor de langere termijn interessant. Maar realisatie vóór 2030 is niet reëel vanwege de complexiteit van het gebied. We reserveren budget voor eerste onderzoeken, het bepalen van ambities en zorgen dat er nu al dingen gebeuren (placemaking). Er liggen mogelijk kansen voor een nieuwe 'rafelrand' in de stad. En we kijken naar tijdelijke ruimte voor cultuur, wonen en Minitopia. Dit mag de toekomstige ontwikkeling van de Meerendonk niet in de weg staan.

1-II. Energietransitie

Onze ambitie: versnellen naar een klimaatneutrale gemeente

Wij willen actief en concreet werken aan de overgang (transitie) van fossiele energie naar hernieuwbare energie. Daarmee leveren we onze bijdrage aan het zoveel mogelijk voorkomen van klimaatverandering. Want hoe langer we wachten, hoe groter de negatieve gevolgen voor ons worden. Bovendien is de energietransitie ook een kans

voor nieuw ondernemerschap. We blijven daarom inzetten op innovatie, maar schuiven zaken niet voor ons uit. We versnellen onze ambitie van klimaatneutraliteit in uiterlijk 2050 naar uiterlijk 2045. Dit klinkt ver weg, maar dat betekent dat we al voor 2030 extra aan de slag gaan met schone energieopwekking en vooral energiebesparing.

Zo gaan we te werk:

Stimuleren van energiebesparing

Het is essentieel dat iedereen mee kan doen in de energietransitie. Daarom investeren we deze periode fors in energiebesparing. Alles wat we niet verbruiken, hoeven we immers ook niet op te wekken. Bovendien is dit beter voor onze portemonnee en de economie, zeker gezien de gestegen energieprijzen. We richten ons in het bijzonder op de huishoudens die te maken krijgen met energiearmoede. Als gemeente hebben we budget beschikbaar gesteld om inwoners die in grote problemen komen door energiearmoede te helpen. Die aanpak continueren we in de wetenschap dat we niet alle noden kunnen oplossen als de energieprijzen hoog blijven. We zetten daarom in op een aantal nieuwe instrumenten.

Dit gaan we doen:

We helpen mensen in energiearmoede door structureel aan de slag te gaan met een 'energiefixer'. Hiermee voeren we kleine isolerende maatregelen uit voor inwoners.

We creëren een revolverend Energiebesparingsfonds uit een deel van de vrijvallende Essentgelden. Vanuit dit fonds kunnen we inwoners en het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) leningen verstrekken tegen aantrekkelijke voorwaarden, om energiebesparings- of eventuele andere verduurzamingsmaatregelen te nemen. De aflossingen op de verstrekte leningen, komen terug in het fonds (revolverend). We richten dit fonds met name op particuliere woningeigenaren met een hoge woonquote.

We scherpen de prestatieafspraken met de woningcorporaties aan op het gebied van energiebesparing. Als gemeente gaan wij op onze beurt meer gelijk oplopen met de aanpak van de openbare ruimte ter plaatse.

Opwekken duurzame energie

We pakken door op onze opgave uit de regionale energiestrategie (RES) en willen die versnellen. We hakken de knoop door over hoe we deze opgave gaan invullen en willen daarmee een einde maken aan de onzekerheid over hoe we hiermee omgaan. We kiezen ervoor om onze opgave en de versnelling te realiseren met windenergie in de Duurzame Polder. De gemeenteraad heeft eerder besloten om op zoek te gaan naar 100 hectare zonnenvelden buiten de Duurzame Polder, om zo de opgave binnen de polder te verkleinen. Deze uitvraag heeft niet de gewenste 100, maar

50 hectare opgeleverd aan potentiële zonnenvelden. Deze gaan we realiseren. De resterende opgave nemen we mee in de vorm van windenergie. Windenergie vraagt veel minder ruimtebeslag dan zonne-energie en is te combineren met andere functies zoals landbouw en natuur. Dit heeft impact op de omgeving van de Duurzame Polder. Daar zijn we ons van bewust. We kiezen er dan ook voor dat omwonenden niet alleen de lasten, maar ook de lusten krijgen.

Dit gaan we doen:

Voor 2030 realiseren we 16 windmolens in de Duurzame Polder, binnen de bestaande randvoorwaarden. De windmolens moeten vóór 2025 vergund zijn.

We creëren een gebiedsfonds dat ten goede komt aan de omwonenden van de Duurzame Polder.

Er komt een klimaatbos tussen de Groote Wielen en de Grintweg.

Voor 2030 realiseren we de geselecteerde ca. 50 hectare zonnenvelden buiten de Duurzame Polder. Daarnaast blijven we creatief kansen pakken voor zonnenvelden op incurante stukken.

We willen een versnelling op grootschalige zonne-energie op bedrijfsdaken. We zetten enerzijds in op ontzorging en anderzijds benutten we de mogelijkheden uit de aanstaande Omgevingswet om bedrijven te verplichten zonnepanelen op grootschalige bedrijfsdaken aan te leggen.

Daar waar (grootschalig) duurzame energie wordt opgewekt, vinden wij het belangrijk dat de lusten hiervan eerlijk worden verdeeld met de omgeving. De invulling hiervan is maatwerk, op basis van de schaal van het project en de aard van de omgeving. De criteria uit de Visie Energielandschap met onder andere 50% lokaal eigendom en landschappelijke inpassing staan daarbij voorop.

Wij gaan in gesprek met de andere regiogemeenten om de klimaatopgave nog meer gezamenlijk op te pakken dan op dit moment gebeurt. De RES moet meer zijn dan alleen de invulling van ieders eigen opgave.

Extra stappen om van het gas af te gaan

In het nationaal klimaatakkoord staat dat in 2050 zeven miljoen woningen en één miljoen andere gebouwen van het aardgas af moeten. Dat betekent een grote opgave op energiebesparing, maar ook het omschakelen naar duurzame warmte en elektriciteit. We zullen hier nu al serieus mee aan de slag moeten. We bouwen deze periode door op de Transitievisie Warmte, waarin de eerste stappen staan naar een volledig aardgasvrije omgeving. En we vertalen dit naar acties en investeringen.

Dit gaan we doen:

In lijn met de Transitievisie Warmte gaan we aan de slag met zeven zogeheten onderzoeksbuurten. En daar maken we structureel budget voor vrij. In deze onderzoeksbuurten verkennen we wat de mogelijkheden zijn om aardgasvrij te worden en of een uitvoeringsplan voor de buurt kansrijk is.

Eén van deze onderzoeksbuurten is een nog aan te wijzen bedrijventerrein.

Er komt een extra startbuurt bij. In een startbuurt maken we een uitvoeringsplan voor een alternatief op aardgas. Een belangrijk criterium is dat het een buurt is met bovengemiddelde energiearmoede.

1-III. Gelijke kansen

Onze ambitie: gelijke kansen voor iedereen

In onze gemeente moet iedereen het beste uit zichzelf kunnen halen. Toch is dat niet voor iedereen vanzelfsprekend, bijvoorbeeld door geldzorgen of een beperking. En we zien dat het uitmaakt waar je geboren wordt en opgroeit. In wijken met kwetsbare inwoners leven mensen minder lang in goede gezondheid, is er meer schooluitval onder jongeren en is de kans groter om in armoede te leven. Wij willen stevig investeren in gelijke kansen voor iedereen. Zodat iedereen volop mee kan doen in onze samenleving.

Zo gaan we te werk:

Positieve gezondheid

Ons doel is meer gezonde jaren voor iedereen. Gezonde inwoners zijn vaak gelukkiger, hebben meer veerkracht en zijn beter in staat om mee te doen in de samenleving. We gaan daarom hard aan de slag om het verschil in de (gezonde) levensverwachting tussen mensen met een lage sociaaleconomische status en andere inwoners te verkleinen.

We bouwen door op het programma Samen Gezond en geven dat een nieuwe impuls. We stellen langjarig budget beschikbaar en we investeren in capaciteit om een versterkt programma uit te voeren. De samenwerking met de partners in het programma – zoals het Jeroen Bosch Ziekenhuis, zorginstellingen, scholen en jongerenwerk – blijft voor ons cruciaal om succesvol te zijn.

Dit gaan we doen:

We maken de inrichting van wijken uitnodigend om te bewegen, bijvoorbeeld om te lopen en te fietsen. De gezonde keuze moet steeds meer de makkelijke keuze zijn. Ook maken we sporten dichtbij aantrekkelijker. Bijvoorbeeld met hardlooprondjes, sporttoestellen in de buurt en sportvelden die beschikbaar zijn voor buurtbewoners.

In lijn met het Lokaal Preventieakkoord stimuleren we het aanbod van gezonde keuzes in wijken. We zetten extra stappen om tot de rookvrije generatie te komen.

We zoeken hoe we samen met andere programma's kunnen bijdragen aan positieve gezondheid. Bijvoorbeeld hoe cultuur een rol kan spelen in de mentale gezondheid van mensen.

Talentontwikkeling

We willen gelijke kansen creëren voor alle jongeren om hun talenten te ontplooiën. We zetten de Actieagenda Gelijke Kansen daarom door. Samen met onze partners in de Gelijke Kansen Community – zoals scholen, partners in de naschoolse opvang, culturele partijen en (sport) verenigingen – zetten we in op een Rijke Schooldag voor onze jongeren.

In deze benadering staat de omgeving van de jongere centraal: de school, maar ook de situatie thuis en in de wijk. We willen positieve ervaringen toevoegen die helpen bij het ontdekken en ontwikkelen van talent. En waar er belemmeringen zijn, willen we die wegnemen. Deze periode geven we ook de onderwijshuisvesting een impuls. We trekken middelen uit om vanaf 2024 het tempo van vervanging en nieuwbouw te verhogen.

Dit gaan we doen:

We stellen een integraal programma Rijke Schooldag op. Dit programma is beschikbaar voor alle leerlingen en we besteden daarnaast aandacht aan de groep van 0 tot 4 jaar. Scholen en wijkpartners zorgen onder andere voor huiswerkbegeleiding en aanbod van sport en cultuur, zodat alle kinderen kansen krijgen. In de wijken West, Noord, Zuidoost en Graafsepoort bieden we extra activiteiten aan. We evalueren dit en vertalen de successen gemeentebreed naar alle leerlingen.

We introduceren de 'Bossche Vensters': een programma waarmee ieder kind in het basis- en voortgezet onderwijs kennismaakt met de lokale geschiedenis, het verenigingsleven, cultuur en bovenal elkaar. We zoeken hiervoor de samenwerking met scholen en maatschappelijke partners.

We continueren het onderwijskansenfonds. Dit fonds benutten we om snel in te kunnen spelen op kansen en knelpunten in talentontwikkeling.

We stellen een nieuw onderwijshuisvestingsbeleid en Integraal Huisvestingsplan op voor de vervangings- en uitbreidingsopgave van schoolgebouwen. We reserveren extra middelen om het tempo hiervan te verhogen. Ons instrumentarium om pieken in leerlingenaantallen op te vangen, breiden we uit door op plekken waar dat het hardst nodig is te investeren in tijdelijke (of semi-permanente) huisvesting.

Bestaanszekerheid en werk

Armoede kunnen we als lokale overheid niet voorkomen. Wel kunnen we onze inzet gericht op werk, vroege signalering, versnelde aanpak van problematische schulden en altijd mee kunnen doen verder uitbouwen. Onze ambitie is om mensen met problematische schulden binnen drie jaar schuldenvrij te hebben. Daarvoor zijn we mede afhankelijk van rijksmiddelen. Zelf zetten we met dit bestuursakkoord al flinke stappen. Daarmee willen we inwoners uit de moeilijkheden halen en grotere problemen voorkomen.

We continueren de aanpak van Weener XL. Want we zien dat dit werkt. Centraal staat dat we kijken naar wat mensen wél kunnen. En we benaderen 'werk' als meer dan alleen een manier om inkomen te krijgen. Het gaat ook om eigenwaarde, zelfvertrouwen, ontplooiing, structuur, gezondheid en ontmoeting. We gaan mensen langer dan 2 jaar in de bijstand actief ondersteunen richting werk. Met het Participatiehuis van Weener XL ligt er een basis die we in deze periode volop gaan ontplooiën.

Dit gaan we doen:

In 2024 introduceren we de 'Bossche Pas'. Met deze pas haal je veel meer uit onze gemeente: sport, cultuur en evenementen. Iedereen kan deze pas aanschaffen, maar voor inwoners in armoede is het gratis. We laten ons inspireren door de Dordtpas.

We zetten meer in op turbosanering: het bevroren en overnemen van schulden bij de belangrijkste schuldeisers, in combinatie met maatregelen om het leven weer op de rit te krijgen.

We gaan in de bijzondere bijstand werken met een maatwerk aanpak bovenop de 120% norm. We doen niet aan een uniforme doelgroepverbreding. Het gaat om ruimte voor schrijnende gevallen. Daarnaast realiseren we maatwerk voor bijzondere doelgroepen, die tussen wal en schip vallen.

We ontwikkelen een lerende aanpak voor dakloze jongeren. Daarbij kan gedacht worden aan het 'bouwdepot' dat sommigen gemeenten al kennen: tijdelijk leefgeld om dakloosheid en schulden te voorkomen. In combinatie met turbosanering en werk.

Er is budget om jaarlijks een JongerenPerspectiefAanpak mogelijk te maken voor 15 jongeren (tussen 18 en 27 jaar) met problematische schulden. Hiermee kopen we hun schulden af en begeleiden hen via Traject Op Maat (TOM) naar werk of een opleiding.

Om mensen aan de slag te helpen, zowel in het private als publieke domein, bouwen we voort op de systematiek en het instrument van de loonkostensubsidie.

Basis op orde: zorg en ondersteuning dichtbij

Naast onze inzet op kansengelijkheid, versterken we de sociale basis die ons zorgbedrijf levert op het gebied van jeugdzorg en ondersteuning vanuit de Wmo (onder andere thuishulp, aanpassing van de woning en dagbesteding). Het moet voor inwoners duidelijk zijn waar zij terecht kunnen met een hulpvraag. Op een laagdrempelige en eenvoudige

manier. We verwachten van onze medewerkers dat zij doen wat noodzakelijk is om de juiste ondersteuning te bieden. Dit betekent af en toe ook buiten de lijntjes kleuren: primair denken vanuit de mensen en niet vanuit de regelingen. We willen de wachtlijsten beteugelen. Wachten op zorg, is ook onze zorg.

Dit gaan we doen:

Voor complexere zorgvragen moet het altijd mogelijk zijn om een persoonlijk keukentafelgesprek te voeren.

Met jeugdzorgaanbieders en huisartsen brengen we de zorg voor jongeren zo dichtbij mogelijk. Bij de inkoop maken we met het collectief van aanbieders afspraken over versnelde triage van zwaardere jeugdhulp en over uitstroom uit zwaardere zorg. We kijken kritisch of het beschikbare geld besteed wordt aan de daadwerkelijke jeugdzorg en niet aan andere taken zoals bijvoorbeeld opvoedondersteuning. En we versterken de aanpak vechtscheidingen om instroom in de jeugdzorg terug te schroeven.

We willen wachtlijsten aan de kant van de gemeente (toegang en regie) blijvend in dammen. Onder andere door te zorgen voor simpele procedures en voldoende personeel.

We gaan zorgcowboys de pas afsnijden. Als versterking van de toezichhoudersfunctie nodig is, trekken we daar budget voor uit.

Om overbelasting van mantelzorgers tegen te gaan, zetten we meer in op respijtzorg. En we versterken de samenwerking met Vanzelfsprekend JMZ (Jonge Mantelzorger) om de bewust-wording over de grote groep jonge mantelzorgers te vergroten, onder andere bij scholen en zorgwerkers.

We onderzoeken een nieuwe benadering van dakloosheid. Waarbij het uitgangspunt is dat mensen zo kort mogelijk in de opvang zitten en zo snel mogelijk naar een woning kunnen ('housing first').

1-IV. Onderscheidend 's-Hertogenbosch

We willen excelleren op wat 's-Hertogenbosch onderscheidend maakt. In Brabant, nationaal en in Europa. Dat is onze economische positie, met onder andere een unieke binnenstad en een krachtig ICT/data-cluster. En dat is ons nationaal aansprekende culturele aanbod. We zetten daarom in op versterking van onze economische slagkracht en de ambities Toonaangevende Datastad en Cultuurstad van het Zuiden. We gebruiken de kracht van cultuur en data voor maatschappelijke opgaven. Beide dragen bovendien flink bij aan onze economie.

Economische slagkracht en toonaangevende Datastad

Onze ambitie: doorontwikkelen van een economisch onderscheidend 's-Hertogenbosch

Onze gemeente staat er economisch goed voor, met sterke bedrijven en veel banen. De werkloosheid en het aantal mensen met een uitkering is laag. Maar de vooruitzichten zijn onzeker als gevolg van een aantal grote ontwikkelingen. Tegen die achtergrond, is het van belang om koers te houden. We willen vasthouden aan waar onze kracht zit: een sterk MKB, een aantrekkelijke en bourgondische

binnenstad en een krachtige uitgangspositie als datastad. We pakken daarmee door op de ambitie Toonaangevende Datastad. Dit heeft een sterk economisch accent, maar we vullen dit nadrukkelijk breder in. We blijven ons ook inzetten voor een sterke economische regio, met een speerpunt op agrifood.

Zo gaan we te werk:

Verstevigen van ons fundament

's-Hertogenbosch heeft een goed economisch fundament. Er is een aantrekkelijk vestigings- en ondernemersklimaat waarbinnen veel start-ups en andere bedrijven kunnen floreren. De bereikbaarheid en het decor van de stad – zowel de binnenstad, als nieuwe locaties in de Spoorzone – zijn van groot belang. Het maakt ontmoeting, uitwisseling en netwerken mogelijk en dat is essentieel voor onze economische kracht. 's-Hertogenbosch kent bovendien een groot cluster van midden- en kleinbedrijven. Van familiebedrijven tot innovatieve scale-ups. Het maakt ons sterk in veelheid en verbondenheid. Ook hebben we een goede uitgangspositie op het vlak bezoek en toerisme. Met onder andere de binnenstad, de omliggende dorpen en de potentie van ons cultuurhistorisch erfgoed zoals Linie 1629. Onze stevige economische basis koesteren we en willen we verder uitbouwen.

Dit gaan we doen:

We stellen een nieuwe economische visie op, vertrekkend vanuit de focuspunten van dit akkoord. We besteden daarin ook aandacht aan circulaire economie, de toekomst van onze bedrijventerreinen, het concept 'brede welvaart', internationale werknemers, kantoren en bedrijvenhubs.

We investeren in de toekomst van wijkwinkelcentra. De winkelcentra spelen een belangrijke rol in de sociale structuur van wijken en dorpen.

Mocht er interesse zijn vanuit het bedrijfsleven voor een internationale school en de bereidheid om deze te bekostigen, dan zijn wij bereid om hieraan mee te werken.

Een 'leven lang leren' blijft van groot belang om mensen arbeidsfit te houden. We gaan met onderwijs en ondernemers aan de slag om via verkorte trajecten of andere manieren het personeelstekort in een aantal sectoren aan te pakken. We stimuleren de kennismaking van scholieren met deze sectoren, zoals in het Traject Technische Oriëntatie van SPARK.

We zoeken naar ruimte om MKB-bedrijven te vestigen en gaan verkennen of de locatie Groote Vliet in aanmerking kan komen.

De binnenstad als economische troef

's-Hertogenbosch heeft een uitstraling en imago als bourgondische stad. Horeca, cultuur, winkels, monumenten en evenementen bieden een mix die (inter)nationaal aantrekkelijk is voor bezoekers. Gecombineerd met de Bossche gastvrijheid hebben we een compleet pakket

en een sterke troef in handen. We willen het aanbod zo inrichten dat we meerdaags verblijf verlengen. Daarbij streven we naar een passend aantal bedden voor logies bij hotels en B&B's.

Dit gaan we doen:

We pakken door op het Economisch Perspectief Brede Binnenstad (EPBB) en investeren daarin:

- Structureel budget voor uitvoering van het perspectief, met name ruimtelijke aanpassingen.
- We matchen de bijdrage vanuit private partners aan Den Bosch Partners. Om het binnenstadsmanagement meer slagkracht te geven.
- Eenmalig budget ten behoeve van een schone openbare ruimte en tegengaan van zwerfafval. Dit budget is ook beschikbaar voor de verdere uitrol van het actieplan centrum van Rosmalen.

We bekijken welke ruimte we post-corona kunnen geven aan extra terrassen in de zomer. Ook in het centrum van Rosmalen. We willen geen permanente uitbreiding van terrassen of een privatisering van de openbare ruimte.

Investeren in een Toonaangevende Datastad

Met data verzilveren we kansen voor 's-Hertogenbosch. Kansen om onze economie te versterken, talenten te ontwikkelen en om maatschappelijk impact te maken met slimme oplossingen. We hebben daarvoor een uitstekende uitgangspositie, met een krachtig cluster van ICT-/data-bedrijven, onderwijs dat behoort tot de top van Nederland en veel ervaring met praktische digitale- en datatoepassingen. Daarnaast is data een middel om innovatieve oplossingen voor maatschappelijke problemen te ontwikkelen. En om mensen meer mogelijkheden te geven om mee te doen in de samenleving. We bouwen hierop door en willen toonaangevend worden als de meest datavaardige stad van Nederland. Dat doen we door meer datagedreven te gaan werken, glasvezel gemeentebreed uit te laten rollen, in te zetten op innovatie en het versterken van de data-economie.

1. Toonaangevende data-economie

We investeren in het creëren van een nationaal onderscheidend ecosysteem rond de ICT- en data-economie. Daarin zijn kruisbestuivingen tussen ondernemers, onderwijsinstellingen en talenten cruciaal. Juist in de samenwerking en uitwisseling, ontstaat innovatie. Verder zetten we in op kruisbestuiving tussen 'data' en andere economische sectoren. De focus ligt op voeding, gezondheid, bouw, logistiek en het meer datawisa maken van het MKB. Bij voeding leggen we de verbinding naar het regionale speerpunt agrifood.

Dit gaan we doen:

In het Economisch Actieplan richten we een nieuw programma in, gericht op data.

We ontwikkelen het Innovatiekwartier als nationale hotspot voor ICT/data. En als ankerpunt in ons economisch ecosysteem. Onderdeel hiervan is een Hybride Leeromgeving (Hyleo).

We stimuleren en ontwikkelen kruisbestuivingen tussen data en food.

---

2. Innovatie om mensen te helpen

We willen dat data en digitale technologie werkt voor inwoners en ondernemers in 's-Hertogenbosch. We zorgen ervoor dat onze inwoners beter mee kunnen doen in de samenleving en op de arbeidsmarkt door in te zetten op digitale vaardigheden. En we gaan aan de slag met concrete digitale- en data-toepassingen in zowel het fysiek als sociaal domein. We bouwen door op bestaande ervaringen, zoals rond fietsapp Schwung, de app die inzicht geeft of gehandicaptenparkeerplaatsen vrij zijn en de druktemeter voor de binnenstad.

Dit gaan we doen:

We stimuleren datavaardigheden van inwoners samen met partners in de stad, zoals Huis73.

Met de doorontwikkeling van het IoT Stadslab creëren we meer innovaties in de openbare ruimte. Het IoT (Internet of Things) Stadslab is een samenwerking van gemeente, onderwijs en bedrijfsleven, gericht op het verslimmen van de buitenruimte.

Met Lab XL, het innovatieplatform binnen Weener XL, jagen we innovaties aan die mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt helpen om aan het werk te kunnen. Zoals met een exoskelet, HoloLenzen en het inzetten van virtual reality voor laaggeletterden.

We ontwikkelen een smart city monitor en andere toepassingen voor onze inwoners en gemeente en zorgen dat deze zichtbaar en praktisch toepasbaar zijn.

3. Innovatief en toekomstbestendig onderwijs

In een datavaardige stad is een sterk onderwijscluster essentieel. Samen met de onderwijsinstellingen willen we de digitale- en datavaardigheden op alle opleidingsniveaus

stimuleren. En we zetten erop in om vanuit het wetenschappelijk- en beroepsonderwijs nog beter de verbinding te maken met onze bedrijven en ondernemers.

Dit gaan we doen:

We faciliteren de verdere verankering van de Jheronimus Academy of Data Science (JADS) in het ecosysteem van 's-Hertogenbosch.

We jagen samenwerking tussen het Bossche bedrijfsleven en de Bossche onderwijspartijen aan.

We pakken door op het onderwijsinnovatieakkoord met zeven Bossche onderwijsinstellingen, waarin data één van de pijlers is. Daarmee zorgen we er gezamenlijk voor dat iedere student in 's-Hertogenbosch minimaal één keer werkt aan een maatschappelijk vraagstuk in onze gemeente.

We zorgen dat datavaardigheden in het gehele onderwijs een goede plek krijgen.

4. Datawijze overheid

We gaan als gemeente zelf ook aan de slag met onze eigen datavaardigheid. Door te investeren in de capaciteit en vaardigheden van onze organisatie en door gebruik te maken van data bij het maken van ons beleid. Dat moet op een bewuste manier en met verantwoord datagebruik (digitale ethiek). Data en digitale technologie zijn niet

neutraal. In de ontwikkeling en het gebruik worden keuzes gemaakt die belangrijke waarden als privacy, autonomie en transparantie raken. We zien in het verantwoord gebruik van data veel mogelijkheden voor innovatie door andere partijen en werken via een helder kader aan het vrijgeven van open data.

Dit gaan we doen:

We rollen datagedreven werken organisatiebreed uit. Ieder domein doet daarin mee.

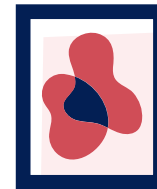

We gaan aan de slag met verantwoord datagebruik. We maken een visie op het gemeentelijk gebruik en openstellen van data, leggen een sensorregister aan en verkennen een algoritmeregister.

In het verlengde van de visie op digitale ethiek komen we met een kader voor externe partijen die data verzamelen en gebruiken in de openbare ruimte.

Cultuurstad van het Zuiden

Onze ambitie: Cultuurstad van het Zuiden voor iedereen

's-Hertogenbosch is de Cultuurstad van het Zuiden. Onze musea, theaters en evenementen zijn van hoge kwaliteit en nationaal aansprekend. We zijn trots op de gezelschappen voor podiumkunsten en muziek, onze creatieve jonge makers en de urban scene die zich in onze gemeente ontwikkelt. Het levert een grote bijdrage aan onze economie, de aantrekkelijkheid en sociale binding van de stad en onze dorpen. Cultuur brengt mensen bij elkaar,

zet mensen aan het denken en zorgt voor verwondering. Dit willen we versterken door verder te bouwen aan de Cultuurstad van het Zuiden voor iedereen. Voor de culturele sector zullen de gevolgen van corona de komende jaren nog merkbaar zijn. De nadruk zal liggen op herstel én innovatie zodat de sector wendbaarder kan worden.

Zo gaan we te werk:

Van onderop beginnen: van amateurkunst tot de Bossche Zomer

Een sterke cultuurstad kan niet zonder de amateurkunst. Onze lokale makers, de muziekclubkes en andere creatievelingen laten cultuur leven. En soms groeien ze zelfs door tot lokale of nationale voorbeelden. Om die reden willen we dat cultuuronderwijs onderdeel wordt van de rijke schooldag. We vragen Huis73 om daar een sterke rol in te nemen in samenwerking met andere partners,

zoals Stichting Leerorkest en Klas in Kunst, de musea en het Jheronimus Bosch Art Center (JBAC). Door kinderen in aanraking te laten komen met cultuur hopen we dat ze actief worden in de amateurkunst. De instroom van jonge makers is cruciaal om onze amateurkunst overeind te houden. Ook zorgen we voor een koppeling tussen de Bossche Zomer en de amateurkunst.

Dit gaan we doen:

Een meerjarige campagne opzetten samen met de verenigingen, om mensen (met name kinderen) te motiveren om aan de slag te gaan met amateurkunst.

De Bossche Zomer zetten we voort. We koesteren de oorspronkelijke insteek van 'vakantie in eigen gemeente' voor onze inwoners. Laagdrempelig en toegankelijk. We zoeken daarnaast verbreding met amateurkunst, leefbaarheid in de wijken, sport en erfgoed.

We willen een impuls geven aan muziekonderwijs nieuwe stijl en zetten daarvoor in op lobby richting het rijk. We werken in het verlengde aan een laagdrempelig aanbod van muziekles.

Na een succesvolle pilot continueren we het Bosch Amateur Cultuurhuis (BACH) en brengen we de huisvesting verder op orde.

Samen verder bouwen aan de culturele basis

De Cultuurstad van het Zuiden draagt bij aan ons goede vestigingsklimaat. Daarom gaan we met het bedrijfsleven in gesprek over een duurzame verbinding met de culturele ambities. Ook binnen de cultuursector zelf willen we meer verbinding aanjagen. We willen makers op gang helpen door te zorgen voor voldoende makersruimte.

Ons culturele erfgoed en het urban aanbod is ook onderdeel van de culturele basis. We zorgen ervoor dat beide hun belangrijke rol kunnen blijven spelen. Deze periode zetten we de eerste stappen op weg naar 400 jaar herdenking van het beleg van 1629.

Dit gaan we doen:

We starten een pilot met een cultuurverkenner, die als taak krijgt om makers, organisaties en overheid met elkaar te verbinden en nieuwe initiatieven verder te helpen. Na de pilot gaan we met de culturele sector in gesprek over hoe we die rol structureel kunnen borgen.

We versterken de verbinding met het bedrijfsleven op de ambitie Cultuurstad van het Zuiden.

Er komt een gebouw beschikbaar voor de tijdelijke huisvesting van startende makers, om vervolgens door te kunnen groeien naar bijvoorbeeld een ruimte van de AtelierBeheerStichting of een commerciële ruimte op eigen kracht. De maker is zelf verantwoordelijk voor de volgende locatie. De gemeente heeft geen zorgplicht na de tijdelijk beschikbaar gestelde ruimte.

We kijken opnieuw naar onze verantwoordingsystematiek. Uitgangspunten zijn vertrouwen, partnerschap en maatschappelijke meerwaarde.

We maken de Wonderlijke Klim van de Sint-Jan weer mogelijk als het kerkbestuur die gaat organiseren.

We onderzoeken hoe we de culturele programmering gemeentebreed op elkaar kunnen afstemmen. Zodat voorstellingen op de meest passende podia te zien zijn.

Impulsen aan onze culturele vlaggenschepen

De komende jaren bouwen we letterlijk door aan onze culturele vlaggenschepen: het Theater aan de Parade en Huis73. We zorgen er ook voor dat de culturele makers en spelers een basis in onze gemeente kunnen blijven vinden, zowel fysiek als financieel. Verder creëren we ruimte in ons evenementenbeleid voor nieuwe ideeën en locaties. Het Noordbrabants Museum heeft de unieke kans om een topcollectie in beheer te krijgen. Daarmee wordt een tentoonstelling van wereldkwaliteit structureel mogelijk.

Dit tilt het museum naar een hoger plan, doordat ook een betere internationale uitwisseling mogelijk wordt. Die kans willen we graag benutten, samen met de provincie. Ook het Design Museum ontwikkelt zich door. Een herhuisvesting biedt dit museum ook weer kansen. Wij zien hierin bovendien een kans voor de gebiedsontwikkeling van de Bossche Stadsdelta. In deze periode werken we de mogelijkheden uit, waarbij een solide inhoudelijk verhaal met een sterke businesscase de randvoorwaarde is.

Dit gaan we doen:

De verbouwing van Huis73 aan de Hinthamerstraat wordt gerealiseerd. We zien Huis73 als onze meest laagdrempelige voorziening met bibliotheek, amateurkunst en als ontmoetingsplek. Verbouwing van dit historische pand biedt kansen voor de doorontwikkeling van dit binnenstadkwartier.

We bereiden de verhuizing van het Design Museum voor, door te werken aan een programma van eisen en een solide businesscase. We reserveren hiervoor middelen.

In de nieuwe periode van de Bossche Culturele Basis verhogen we de structurele bijdrage. En we reserveren budget voor eenmalige ondersteuning van nieuw opkomende culturele initiatieven.

In de locatieprofielen van het evenementenbeleid nemen we prikkelende locaties op, zoals het Engelermeer, de Citadel en het Zuiderpark. Evenementen moeten hier toegevoegde waarde hebben en nieuwe doelgroepen (waaronder jongeren) aanspreken.

We zoeken ruimte en kansen om cultuur en evenementen dichterbij de wijken en dorpen te brengen. In de gebiedsontwikkeling Bossche Stadsdelta zoeken we permanente ruimte voor de urban scene.

2. Prettig wonen en leven: nu en in de toekomst

2-1. Sociale structuur: aantrekkelijke wijken en dorpen

**Onze ambitie: een sterke sociale basis door
meer ruimte voor ontmoeting, sport en spel**

De sociale structuur bestaat uit de formele en informele netwerken, verenigingen, organisaties, scholen en sport- en wijkaccommodaties die onze gemeenschap rijk is. Het is de sociale basis waar we elkaar ontmoeten, activiteiten ontplooiën en omzien naar elkaar. En daarmee is het een essentieel onderdeel in het leefklimaat van onze

wijken en dorpen. We willen dit koesteren en versterken. Met een nieuw programma 'sociale structuur' investeren we in de kracht van onze gemeenschap en in aantrekkelijke wijken en dorpen. We zetten in op het tegengaan van eenzaamheid, (meer) ruimte voor ontmoeting, sterke sociale netwerken, groen, sport en spel.

Zo gaan we te werk:

Samen tegen eenzaamheid

Te veel van onze inwoners zijn eenzaam. We zetten er erop in om deze aanzienlijke groep mee te laten doen in onze samenleving. Eenzaamheid is geen taboe en het kan iedereen overkomen. Grote gebeurtenissen in het leven, zoals het overlijden van een dierbare, het verlies van werk, echtscheiding, ziekte, schoolovergang of verhuizing kunnen gevoelens van eenzaamheid oproepen. We zien een signalerende rol bij die instellingen waar inwoners op deze momenten in hun leven aankloppen. Samen met werkgevers, scholen, woningcorporaties en zorgaanbieders willen we bouwen aan een caring community waarin deze maatschappelijke partners, ook aandacht hebben voor eenzaamheid. Goede initiatieven gericht op ontmoeting en het voorkómen van eenzaamheid, gaan we stimuleren.

Dit gaan we doen:

We komen met een sluitende aanpak eenzaamheid.

We stellen een actieplan mentale gezondheid op, specifiek voor jongeren, samen met onderwijspartners en werkgevers. We willen taboes doorbreken en een bijdrage leveren in het terugdringen van de wachtlijsten in de geestelijke gezondheidszorg (GGZ).

We maken een actieplan dementievriendelijke gemeente.

Wijkgericht werken aan een sterke basis

Het versterken van de sociale en fysieke structuur in wijken en dorpen, vraagt om een benadering op maat. Daarin willen we nog veel meer 'werk met werk maken'. We zetten in op het meer bundelen van krachten en investeringen rond groen, sport & spel, talentontwikkeling, armoedebestrijding, maatschappelijke ondersteuning, positieve gezondheid, etc. Dit vraagt om het integraler inzetten van budgetten binnen

onze gemeente. We zien kansen voor fysieke investeringen met sociale impact en vice versa. En we zoeken naar meer bundeling in de inzet en investeringen van inwoners, buurtinitiatieven en partners in de wijken en dorpen. Kansen zien we in ieder geval op het slimmer en efficiënter omgaan met maatschappelijke voorzieningen in wijken en dorpen.

Dit gaan we doen:

In de doorontwikkeling van wijken en dorpen verbinden we fysieke en sociale ontwikkelingen met elkaar.

We maken een integrale ruimtelijke afweging voor de voormalige locatie Rodenborch en omgeving, omdat hier meerdere ontwikkelingen samenkomen. Een afweging waarin ruimte is voor woningbouw en uitbreiding van de HUB. Nieuwbouw van kindcentrum Sparrenbos landt midden in de wijk Sparrenburg.

We investeren in een doorontwikkeling van Perron-3 in Rosmalen. Het perspectief is de ontwikkeling tot een volwaardige sociaal-culturele onderneming.

Een openbare ruimte die uitnodigt tot bewegen en ontmoeten

De inrichting van de openbare ruimte moet bijdragen aan het behouden en versterken van de sociale structuur. Dat betekent een openbare ruimte die uitnodigt tot ontmoeten en bewegen, van jong tot oud. Met een speelaanbod in de wijken waar gezinnen wonen en ontmoetingsplekken voor

jongeren en senioren. Hierbij zien we vergroening van de openbare ruimte als het middel om meerdere vliegen in één klap te slaan. Bij de inrichting van de openbare ruimte betrekken we de inwoners van de buurt.

Dit gaan we doen:

We draaien de eerdere bezuinigingen op beheer en vervangingskredieten voor de openbare ruimte terug. Daarbovenop reserveren we een aanvullend budget voor nieuwe kwaliteitsimpulsen.

We streven naar een norm voor beweging en ontmoeting in de inrichting van de openbare ruimte. En we komen met integraal speel- en beweegbeleid. Daarin beziën we de opties voor meer sportveldjes in de wijk.

We werken aan een hartveilige gemeente door onderhoud en vervanging van AED's in de publieke ruimte.

We zetten in op (verdere) vergroening van schoolpleinen. We gaan met schoolbesturen in gesprek over medegebruik van elkaars groen en speelplekken.

Sport als middel om te verbinden en beweging te brengen

Sport en spel werken verbindend. Het sportverenigingsleven is daarmee een drager voor ontmoeting van elkaar en de sociale structuur. En sport heeft een belangrijke rol in een gezonde levensstijl. We zijn trots op onze verenigingen en de vele vrijwilligers die ze draaiend houden.

We houden de sportaccommodaties en -velden voor de amateursport ten minste op peil en kijken naar realistische mogelijkheden voor verduurzaming van bestaande accommodaties. Hierbij gaan we op zoek naar middelen uit onder andere provinciale budgetten. De strandplassen ontvangen steeds meer bezoekers. Dat vraagt om een passend voorzieningenniveau, ook om beweging, ontmoeting en vakantie in eigen gemeente te bevorderen. Met trots verwelkomen wij LaVuelta en het EK Petanque. De komende jaren blijven we oog hebben voor nieuwe evenementen, met als voorwaarde dat de inwoners van 's-Hertogenbosch hier ook meerwaarde van ondervinden.

Dit gaan we doen:

We geven een impuls aan het onderhoud van sportaccommodaties.

Aan het einde van deze periode hebben alle bestaande voetbalclubs een kunstgrasveld, dus ook Maliskamp, Kruisstraat en CHC.

Elke zwemplas krijgt passende (seizoens)voorzieningen. Bij de Zuiderplas komt een nieuwe vaste horecavoorziening gericht op een breed publiek. Tot die tijd blijft de huidige voorziening in bedrijf.

We gaan experimenteren met het multifunctioneel gebruik van sportaccommodaties.

2-II. Mobiliteit en bereikbaarheid

Onze ambitie: vlot, comfortabel, veilig en duurzaam van A naar B

We willen dat mensen vlot, comfortabel en veilig op hun bestemming kunnen komen. Hiervoor is een goede infrastructuur nodig – zowel voor de auto als de fiets – en een goede dienstregeling in het collectief vervoer. Iedereen kan daarmee het vervoersmiddel kiezen dat het beste past bij een reis. Wij richten ons op het stimuleren van de vervoersmiddelen die het milieu het minste belasten. Daarom willen we dat ook de fiets en het openbaar

vervoer aantrekkelijke opties zijn. Voorzieningen houden we bereikbaar voor iedereen. Mensen moeten dichtbij hun eindpunt kunnen komen. De auto blijft, zeker met de opkomst van de elektrische auto, een vervoersmiddel waarmee we rekening houden. We zien ook meer vormen van ‘mobiliteit als dienst’ opkomen. Die gaan we faciliteren, maar ook reguleren. Want we willen overlast in de openbare ruimte inperken.

Zo gaan we te werk:

Een bereikbare binnenstad voor bezoekers, bewoners en ondernemers

We willen een schone en groene binnenstad die aantrekkelijk is voor bewoners en bezoekers. De binnenstad moet bereikbaar zijn voor bestemmingsverkeer, met elke vorm van vervoer. Doorgaand verkeer geleiden we om de brede binnenstad heen, via de doorstroommassen. Op weg naar het autoluwer maken van de binnenstad, werken we per gebied aan passende maatregelen. Daarbij kan het parkeren op straat verplaatst worden naar de bestaande parkeergarages. Parkeerplaatsen op het maaiveld kunnen dan anders worden ingezet. Bijvoorbeeld voor meer ruimte voor een uitstalling bij een winkel, vergroening, ruimte om elkaar te ontmoeten of een breder trottoir. De parkeergarages voor bezoekersparkeren moeten vanaf de binnenstadsring bereikbaar zijn. De garages binnen de binnenstadsring zijn op termijn alleen beschikbaar voor bewoners. Deze omvorming zal pas na deze bestuursperiode plaatsvinden, zodra er duidelijkheid is over alternatieven.

Ook in de herontwikkeling van het Gasthuiskwartier 2, willen we het bezoekersparkeren naar de binnenstadsring

verplaatsen. We kijken daarom naar een nieuw te realiseren parkeervoorziening rond de Noordelijke Stadsdelta, Citadel, Kruithuis, ter vervanging van de Tolbruggarage. Met deze verplaatsing creëren we ruimte voor vergroening en ontmoeting. Aanvullend willen we de ingang van de parkeergarage Arena verplaatsen naar de Binnenstadsring. Zo maken we hier een aantrekkelijke entree van de binnenstad, met een groene loper richting het Zuid-Willemspark.

Om het extra verkeer van de Zandzuigerstraat richting de Nelson Mandelalaan goed af te kunnen wikkelen, investeren we in een optimale opwaardering van de Magistratenlaan. Het doortrekken van de Vogelstraat is dan niet nodig. Wel realiseren we een fietsdoorsteek van de Vogelstraat naar de Nelson Mandelalaan. Deze doorsteek maken we ook geschikt voor de hulpdiensten zodat zij een extra ontsluiting krijgen. Autoverkeer leiden we via de Zandzuigerstraat naar de westzijde van het station. Hiermee zorgen we ervoor dat deze kant van het station beter bereikbaar wordt en dragen we bij aan spreiding van bezoekers van het stationsgebied.

Dit gaan we doen:

We pakken de mobiliteitsaanpak brede binnenstad per gebied op. En we kijken naar het effect van maatregelen op het omliggende wegennet.

In de visie voor het gebied rond de Noordelijke Stadsdelta, Citadel, Kruithuis, nemen we een parkeervoorziening op. Ter vervanging van de Tolbruggarage. In de herontwikkeling van het Gasthuiskwartier 2, stellen we als voorwaarde dat de parkeerkelder van de Tolbruggarage behouden blijft voor de hotelfunctie.

We investeren in de opwaardering van de Magistratenlaan.

We maken een fietsdoorsteek vanaf de Vogelstraat. Deze is ook geschikt voor hulpdiensten.

's-Hertogenbosch Centraal: vernieuwd en opgewaardeerd

Ons centraal station is van nationaal belang. Na Utrecht hebben we het grootste overstapstation van Nederland. Het is het knooppunt op de assen Breda/Tilburg-Nijmegen/Arnhem en Amsterdam-Eindhoven. Daarnaast is het een belangrijke mobiliteitshub voor de regio om ons heen. De afgelopen periode is het gelukt om ons station hoog op de nationale agenda te krijgen en daar pakken we op door. Voor de verdere ontwikkeling van onze Spoorzone en de ambities op verstedelijking is een slim, duurzaam en toekomstbestendig station cruciaal.

Dit gaan we doen:

Met de ministeries van I&W en BZK, ProRail, NS en de provincie Noord-Brabant zetten we de samenwerking rond vernieuwing en opwaardering van het station voort.

We zetten actief in op de verkenning naar een slim, duurzaam en toekomstbestendig station, in het MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport van het rijk).

Om onze ambitie kracht bij te zetten, verhogen we het investeringskrediet in het structuurfonds.

Investeren in alternatieven voor de auto

We zetten in op betere fietsverbindingen binnen onze gemeente en met omliggende gemeenten. Verder ontwikkelen we een visie op alle vormen van collectief vervoer. Daaronder verstaan we niet alleen de reguliere

buslijnen, maar ook wijk-/buurt- en seniorenbussen. We willen collectief vervoer beschikbaar maken voor de dorpen, wijken en bedrijventerreinen om de bereikbaarheid te vergroten.

Dit gaan we doen:

We zetten het Actieplan Duurzame mobiliteit voort. We realiseren via de laadplannen per wijk extra laadpalen, om mee te gaan in de transitie naar elektrisch rijden.

We werken aan een Fietsnetwerk 3.0. Met onder andere snelfietspaden naar andere gemeenten.

We stellen een visie Collectief Vervoer op. Hiermee bereiden we ons ook goed voor op de nieuwe provinciale concessie voor het Openbaar Vervoer.

Om de bereikbaarheid van Nuland en Vinkel te verbeteren, investeren we in nieuwe voertuigen voor de Stichting Seniorenbus.

Bereikbaarheid Oostelijke gemeentedelen

Voor de Grootte Wielen hebben we een fikse ambitie op het gebied van woningbouw. Die kunnen we alleen waarmaken als we de ontsluiting van de Grootte Wielen goed regelen. Daarnaast gaan we het sluipverkeer door onder andere Rosmalen en Kruisstraat stevig terugdringen om de leefbaarheid en veiligheid te verbeteren. De locatie De Bunders is een studielocatie voor woningbouw na deze periode. Een initiatiefnemer voor deze locatie heeft de verantwoordelijkheid om te zorgen voor een passende ontsluiting.

Dit gaan we doen:

We realiseren een rondweg rond de Grootte Wielen. En we investeren in de westelijke ontsluiting naar de A2 (o.a. Hustenweg en Blauwe Sluisweg).

We nemen fysieke- en gedragsmaatregelen voor minder sluipverkeer door onder andere Rosmalen en Kruisstraat.

We blijven met rijk, provincie en andere partners samenwerken aan de MIRT-verkenning A2 rond knelpunten op de snelwegen. Inclusief maatregelen om alternatieven voor de auto te stimuleren.

Veilig deelnemen aan het verkeer

We willen dat iedereen veilig in het verkeer deel kan nemen. Daarin is de afgelopen jaren al fors geïnvesteerd en dat blijven we doen. De beste maatregel is om vrijliggende fietspaden aan te leggen. Waar dat niet mogelijk is, leggen we fietspaden verhoogd aan. We intensiveren de verkeersveiligheidscampagnes met scholen en sportclubs.

De tweerichting rotondes voor de fiets leveren een gevoel van onveiligheid op. Daarom leggen we dit soort rotondes niet meer aan. Bij noodzakelijk grootschalig onderhoud van de bestaande tweerichting rotondes, maken we een nieuwe afweging op basis van de nieuwste verkeerskundige inzichten.

Dit gaan we doen:

We intensiveren onze verkeersveiligheidsaanpak, met onder andere aanpassingen aan fietspaden en nieuwe verkeersveiligheidscampagnes.

2-III. Klimaatbestendigheid: ruimte voor groen en water

Onze ambitie: slim inspelen op de gevolgen van klimaatverandering

---

We zetten stevig in op een klimaatbestendige gemeente. Dat betekent dat we meer ruimte maken voor groen en water. Dat is hard nodig om goed in te spelen op de gevolgen van klimaatverandering. We zien hierin bovendien een belangrijke kans voor een mooier en prettiger woon- en leefklimaat. Zeker in combinatie met onze inzet op

verstedelijking en verdichting. Het draagt niet alleen bij aan de aantrekkelijkheid van de omgeving, maar biedt ook mogelijkheden voor meer beweging, ontmoeting, recreatie en natuur. Dit vraagt om nieuwe investeringen in groen en water.

Zo gaan we te werk:

Brede vergroeningsstrategie

We zetten in op een brede vergroeningsstrategie. Met een inzet op meer kwalitatief groen in onze gemeente. Groen draagt bij aan klimaatbestendigheid doordat het water vasthoudt en hittestress in bebouwd gebied beperkt. En het is belangrijk voor de biodiversiteit. We kiezen voor een flinke impuls op vergroening van onze openbare ruimte in wijken en dorpen. Aanvullend richten we ons op de grotere groenstructuren en generiek beleid.

Dit gaan we doen:

In deze periode investeren we extra in de grote groenstructuren. We richten dit op kwaliteitsverbetering in wijken en buurten, parken, bedrijventerreinen en natuurgebieden. Daarbij zoeken we samenwerking met partners zoals provincie en waterschap om werk met werk te maken.

We verbinden het Westerpark en Schutskamp met elkaar, als groene ader door de wijk.

In het buitengebied komen veel opgaven samen. We stellen deze periode een visie buitengebied op om richting en acties te bepalen.

Het is onze ambitie om bovengrondse hoogspanningskabels onder de grond te leggen. Daarmee willen we een kwaliteitsimpuls geven aan de wijken.

We gaan door met de realisatie van het Zuid-Willemspark, waaronder de vernieuwing van Sluis 0.

We zoeken naar mogelijkheden voor vermindering en hergebruik van afval.

We zetten een volgende stap in het dierenwelzijnsbeleid.

Ruimte voor waterveiligheid

Door klimaatverandering neemt de kans op extreme stortbuien toe. De overstromingen in Zuid-Limburg van 2021 houden ons een spiegel voor. Onze gemeente ligt in het laagste deel van Oost-Brabant. Ook wij zijn kwetsbaar voor overstromingen bij de neerslaghoeveelheden die in

Limburg vielen. We zullen oplossingen moeten zoeken om zulke hoeveelheden water veilig op te vangen. Dat is een grote opgave en die vraagt om behoorlijk wat ruimte. Maar de kans om dit te koppelen aan andere doelen en om ruimtelijke kwaliteit toe te voegen, is óók groot.

Dit gaan we doen:

In het hoogstedelijke gebied van de Bossche Stadsdelta komen Dommel en Aa samen. Hier willen we samenwerken met het rijk, waterschap en anderen om het water goed te integreren in de gebiedsontwikkeling.

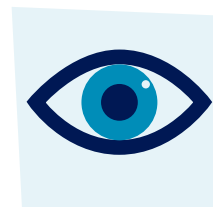
Het vasthouden van water stroomopwaarts zorgt ervoor dat er minder water onze kant op komt. We dringen er bij andere gemeenten, waterschap en provincie op aan om hierop in te zetten.

Er zal hoe dan ook een behoorlijke opgave blijven liggen voor 's-Hertogenbosch en omgeving. We gaan er actief mee aan de slag in het traject Hoogwaterbescherming Den Bosch (HoWaBo 2.0).

2-IV. Veiligheid en openbare orde

Onze ambitie: veiligheid voor onze inwoners

Het thema veiligheid raakt ons allemaal. Voor veiligheid zijn we allemaal medeverantwoordelijk. Het begint bij ieders ogen en oren in de wijk. En we investeren preventief in mensen. Dat richt zich op het voorkómen van

veiligheidsproblemen en het bieden van perspectief. Als het nodig is, werken we ook repressief. Voor wie de spelregels van onze samenleving moedwillig overtreedt, treden we hard op.

Zo gaan we te werk:

Aan de slag met een Integraal Veiligheidsplan

In de loop van 2022 komt er een nieuw Integraal Veiligheidsplan. Hierin leggen we de veiligheidsprioriteiten vast. We werken daar de komende jaren op door met onze veiligheidspartners zoals de politie en het Openbaar Ministerie. Eén van de prioriteiten is ondermijning. Ondermijning gaat niet alleen over criminaliteit, maar ook

over een negatieve voedingsbodem voor ontwikkelingen in de wijk. We willen dit bij de wortel aanpakken. Hier ligt ook een taak voor het rijk in het beschikbaar stellen van de versterkingsgelden. We staan pal voor een veilige werk- en thuisomgeving voor alle professionals in de publieke sector.

Dit gaan we doen:

We stellen een nieuw Integraal Veiligheidsplan op. Wij zien ondermijning, digitale veiligheid en maatschappelijke onrust/polarisatie als de prioriteiten.

We versterken onze aanpak met een structurele financiering van de twee boa's op ondermijning.

Aandacht voor de veiligheidsthema's van inwoners in hun naaste leefomgeving

Qua veiligheidscijfers doen we het op vele fronten goed. We mogen trots zijn op deze resultaten. Toch ervaren inwoners deze veiligheid in de wijk niet altijd. Op basis van de wijkveiligheidsplannen weten we dat inwoners qua veiligheid met name problemen in de nabije leefomgeving zien. Ten eerste ervaren mensen hinder van hardrijden. We pakken dit aan via ons huidige verkeersveiligheidsbeleid, afspraken met de politie, het aanspreken van inwoners en we pakken het 'rondje binnenstad' aan. Als tweede komt overlastgevende jeugd naar voren uit de wijkscans. Hiermee doelen we op een kleine groep jeugd. We gaan door met preventie (perspectief bieden aan alle jongeren) en we maken de inzet van onze jeugdboa's structureel. Het derde issue uit de wijkveiligheidsplannen is zwerfafval en de daarmee samenhangende leefbaarheid van de nabije omgeving. Om dit aan te pakken, starten we een pilot met twee leefbaarheidsboa's die zich ook specifiek richten op zwerfafval.

Dit gaan we doen:

Na een succesvolle pilot, financieren we twee jeugdboa's structureel.

We starten een pilot waarin twee leefbaarheidsboa's zich voornamelijk op zwerfafval inzetten. Zowel preventief als in handhavende zin. De pilot is kostenneutraal, gefinancierd vanuit de extra kostenbeschikkingen die opgelegd worden aan overtreders en vanuit de zwerfafvalvergoeding. Een evaluatie in 2025 moet uitwijzen of de pilot effectief is en wat het vervolg is.

We starten met een online meldpunt straatintimidatie zodat slachtoffers hun melding kwijt kunnen en we meer inzicht krijgen in de ervaren overlast. We zoeken zo veel mogelijk samenwerking met bestaande initiatieven. Waar het gaat om criminaliteit, blijft de politie aan zet.

Coffeeshopbeleid

Ons doel is om de overlast van de coffeeshops te verminderen, met name in de Hinthamerstraat. De coffeeshops hebben een aantrekkende werking op verkeer en zorgen voor overlast. Een extra coffeeshop aan een uitvalsweg van de gemeente draagt bij aan een betere spreiding van coffeeshops over de gemeente en gaat overlast tegen, met name in de binnenstad. Met deze

marktinterventie willen we ook bestaande coffeeshops in beweging krijgen. Tegelijkertijd zetten we in op drugspreventie, met hernieuwde prioritering. We geven voorlichting, signaleren actief en werken samen met partners als GGD, Novadic-Kentron, onderwijs, leerplicht en het jongerenwerk.

3. Moderne overheid

Onze ambitie: in verbinding met inwoners en partners

Iedereen die wil, kan meedoen in 's-Hertogenbosch. We zoeken de verbinding met alle inwoners. De mensen met een luide en zachte stem én de stemmen die we nog niet horen. We willen de democratische cultuur in 's-Hertogenbosch verder ontwikkelen. Zodat iedereen kan deelnemen aan onze lokale democratie en zodat inwoners onderling met elkaar het gesprek aangaan. Een goed werkende democratie en samenleving, vraagt aan iedereen om open te staan voor ontmoeting en gesprek, oor te hebben voor elkaars inzichten en begrip te hebben voor elkaars belangen. En om de stap te zetten naar gedeelde belangen.

Verder zetten we deze periode steviger in op samenwerking met medeoverheden en andere relevante partners. 's-Hertogenbosch staat voor grote opgaven die we niet alleen kunnen oppakken. Met een krachtig en gerichte lobby willen we onze opgaven beter agenderen bij de provincie, het rijk en Europa en zoeken we naar de koppeling van agenda's en investeringen. We benutten onze samenwerkingsverbanden om samen sterker te staan.

Zo gaan we te werk:

Participatie voor goede besluitvorming

Om besluiten goed te kunnen nemen, vinden we het van belang om een zo breed mogelijk beeld te krijgen van de geluiden en belangen in de samenleving. Van de mensen in wiens 'achtertuin' een opgave landt, maar ook breder. Inwoners weten goed wat er in hun buurt, wijk of dorp speelt en daar willen we gebruik van maken. We zijn ervan overtuigd dat besluitvorming goed, afgewogen en uitlegbaar is na een goed participatieproces met inwoners en andere belanghebbenden. Maar iedereen zijn zin geven,

is in veel gevallen onmogelijk. Uiteindelijk nemen wij als gemeenteraad en college besluiten in het algemeen belang. En dat leggen we ook op die manier duidelijk uit. We zullen vooraf en tijdens de participatie, heel helder moeten zijn over de rollen, invloed en verantwoordelijkheden van ons als gemeente en die van deelnemers. Een goede terugkoppeling aan alle deelnemers tijdens én na een participatietraject is cruciaal.

Dit gaan we doen:

We trekken geld uit om aan de slag te gaan met bestuurlijke vernieuwing en onze lokale democratie. In ieder geval gaan we experimenteren met vormen van burgerberaad. We haken daarvoor aan op grote maatschappelijke opgaven.

We faciliteren en versterken het democratisch gesprek en debat, ook buiten verkiezingsperiodes. Daar zijn goede voorbeelden van zoals Met Elkaar Bosscheaar, Power-Up Takkies, het Bossche jeugd- en kinderparlement en de kinderburgemeester, het Anderhalve meter-overleg en het RUW debat.

Als gemeente bieden we jongeren op de basis- en middelbare school de gelegenheid om kennis te maken met de (lokale) democratie vanuit de Bossche raadszaal.

In verbinding met anderen

Of het nu gaat om woningbouw, de energietransitie, het werken aan gelijke kansen of de bescherming tegen hoogwater: we kunnen deze opgaven niet alleen oppakken als gemeente. Samenwerking met medeoverheden is van groot belang om onze lokale en regionale doelen te realiseren.

Specifiek zien we kansen om steun en cofinanciering te organiseren voor Bossche opgaven bij de provincie, het rijk en Europa. Bij het rijk zien we dat er op de grote taken voor gemeenten structureel te weinig geld is. En dat er op specifieke opgaven grote incidentele potten zijn. Op beide willen we onze lobby richten. Het gaat ons niet alleen om 'halen', we hebben ook wat te bieden. Er zijn genoeg onderscheidende projecten, methoden en ervaringen in onze gemeente waarvan andere steden en provincie, rijk, Europa kunnen leren. Met een college van zes wethouders, maken we in de breedte meer tijd vrij voor lobby en voor aanwezigheid in onze landelijke en regionale samenwerkingsverbanden. Dat willen we volop gaan benutten. In het besef dat lobby om een lange adem vraagt.

Dit gaan we doen:

We gaan actief aan de slag met lobby. We richten ons primair op de hoofdogaven. Daar waar het kan, maken we de verbinding met lobby van VNG, G40, B5 en andere gemeenten.

In de regio Noordoost-Brabant vervullen we de actieve rol, die van een centrumgemeente verwacht mag worden.

We continueren de samenwerking in BrabantStad en gaan graag aan de slag met een gezamenlijke agenda.

Gemeente van en voor iedereen

In 's-Hertogenbosch is iedereen welkom. Er is hier geen ruimte voor racisme, xenofobie en discriminatie. Een plek waar iedereen moet kunnen wonen, werken, leren, sporten en heel veel plezier maken. We bouwen daarom door op de Lokale Inclusie Agenda. En we bieden onderdak aan mensen

die op de vlucht zijn voor oorlog en geweld. Respectvol met elkaar omgaan, staat voor ons hoog in het vaandel. Zowel naar de buurtgenoot als naar de politieagente die haar werk doet. Mensen die het respect niet tonen, spreken we daarop aan.

Dit gaan we doen:

We blijven ons inzetten voor de emancipatie, veiligheid en acceptatie van de LHBTQI+-community. We geven verdere invulling aan de regenbooggemeente.

Samen met onder andere het Gehandicaptenplatform geven we uitvoering aan de Lokale Inclusie Agenda.

We willen de Week van Respect breed laten landen bij onze inwoners in samenwerking met het onderwijs, bedrijfsleven en maatschappelijke partners.

We gaan door met het programma Inclusieve Stad.

We bevorderen de diversiteit in de ambtelijke organisatie.

4. Financiën

Solide financieel beleid met ruimte voor ambities

's-Hertogenbosch is een financieel gezonde gemeente. Met solide financieel beleid hebben we een sterke basis gelegd voor de toekomst. Dat houden we zo in het belang van onze inwoners, instellingen en ondernemers. Want vanwege dat solide en stabiele beleid, met een aantal vaste waarden in onze uitgangspunten, gaat het in 's-Hertogenbosch vanuit financieel oogpunt niet om de vraag óf we dingen kunnen

doen, maar meer over wanneer. Wij willen vooruitgang boeken op de grote maatschappelijke opgaven van deze tijd. Dat doen we met ambitie. Ambities die we waar kunnen maken binnen de bandbreedte van een solide financieel kader. Daarom kiezen we voor het verantwoord investeren in de toekomst van onze gemeente vanuit de volgende uitgangspunten:

De beschikbare financiën bepalen het tempo van de ambities. Daarbij proberen we zoveel mogelijk ruimte te maken voor de focus op de hoofdopgaven.

We voeren een degelijk financieel beheer met voldoende buffer om risico's op te vangen. De normering van de algemene reserve bedraagt 15% van de algemene uitkering (exclusief sociaal domein).

Structurele uitgaven dekken we niet met incidentele middelen.

Tegenvallers worden opgevangen door ombuigingen in de uitgavenkant. Bij nieuw beleid kijken we eerst naar de mogelijkheden van oud-voor-nieuw.

Investeringen worden geactiveerd wat zich vertaalt in rente en afschrijvingen. Hierbij worden ook eventuele extra kosten voor exploitatie, onderhoud, en beheer in de rekensom meegenomen.

De lastendruk voor onze inwoners houden we in vergelijking met andere steden beperkt en ruim onder het gemiddelde van de B5 en G32.

We bestendigen de lijn over het verwerken van circulaire van het rijk en onze begrotingssystematiek om stabiliteit te houden in ons huishoudboekje.

Partnerschap en cofinanciering met rijk en regio

Veel opgaven zijn niet alleen de verantwoordelijkheid van de lokale overheid. Daarom werken we actief aan het binnenhalen van subsidies en cofinanciering voor bijvoorbeeld verstedelijking en mobiliteit. Daar zijn we bij het schrijven van plannen alert op. Ook vragen we ondernemers en instanties om samen op te trekken op dossiers die in ons gezamenlijk belang zijn. Zoals een aantrekkelijk vestigingsklimaat, de transformatie in de zorg en een sterke cultuursector.

Een solide basis met ruimte voor structuurversterkende investeringen

Onze gemeente kent een goede vermogenspositie. Op risicovolle dossiers als het grondbedrijf, het sociaal domein en BUIG beschikken we daarbij over een gezonde risicobuffer. Dit zorgt voor een remweg, mochten de vooruitzichten verslechteren. Dat solide beleid bestendigen we. Daarbij spelen we middelen vrij voor grote

investeringen die zowel de economische slagkracht, als de sociaal-maatschappelijke en culturele aantrekkingskracht van onze gemeente ten goede komen.

Zo versterken we de basisstructuur van 's-Hertogenbosch voor de toekomst:

De vrijvallende Essent-gelden in 2024 (31,3 miljoen) storten we voor de helft in een op te richten energiebesparingsfonds met een revolverend karakter. Hiermee versnellen we de energietransitie, helpen we mensen met het verlagen van de energierekening en borgen we dat ook komende generaties nog de revenuen van de Essent-gelden kunnen benutten. De andere helft gebruiken we voor interne financiering, waardoor we niet extern hoeven te lenen. Dat levert een structureel rentevoordeel op. Die voegen we toe aan de algemene middelen.

Om de huidige en toekomstige ambities in het structuurfonds waar te kunnen maken, versterken we de voeding van het structuurfonds. We storten in deze raadsperiode vanaf 2024 structureel jaarlijks extra middelen in het fonds, oplopend tot 1,5 miljoen extra in het jaar 2026.

De remweg van het Sociaal & Zorgfonds is fundamenteel langer geworden en meerjarig positief. De 3,9 miljoen die hier verantwoord vrijkomt (boven de streefnorm van 15% op de totale uitgaven sociaal domein) benutten we voor sociale investeringen in bijvoorbeeld de seniorenbus in Vinkel en Nuland en het volkshuisvestingsfonds.

Heffingen en lasten

Om onze ambities waar te maken, ontkomen we niet aan een stijging van de woonlasten en de toeristenbelasting. In combinatie met de energietoeslag en het kwijschelden van heffingen voor de laagste inkomens houden we de woonlasten betaalbaar. De lastendruk blijft in vergelijking tot andere steden beneden het gemiddelde.

We gaan het volgende doen op het vlak van heffingen en lasten:

Bij de riool- en afvalstoffenheffing nemen we kwijscheldingen op binnen het kostendekkende tarief om hiermee tot daadwerkelijke kostendekking te komen.

De OZB en de toeristenbelasting verhogen we. Het tarief voor vakantieonderkomens, mobiele kampeeronderkomens en B&B's trekken we gelijk met hotelovernachtingen. Zo wordt de belastingdruk gelijk.

Eventuele toekomstige financiële tegenvallers worden opgevangen door eerst te kijken welk bestaand beleid we kunnen schrappen of waar we beleidsambities kunnen faseren. Daarna screenen we reserves en de mogelijkheden om inkomsten te verhogen, buiten de woonlasten die – afgezien van de inflatiecorrectie – hiermee dus vast staan voor de komende periode.

Heffingen, tarieven en leges houden we kostendekkend.

Meerjarenbeeld

We zijn ons ervan bewust dat het de komende tijd onzeker blijft hoe groot onze bijdrage uit het Gemeentefonds daadwerkelijk zal zijn. Zeker vanaf 2026 is dit het geval. Het rijk heeft in de Maartbrief Gemeentefonds 2022 inzicht gegeven in de effecten van het nieuwe regeerakkoord op het Gemeentefonds. Op basis hiervan en de actualisatie begroting 2022, is indicatief een financieel meerjarenbeeld voor onze gemeente te maken. Hierbij gaan we er nu vanuit

dat de opschalingskorting vanaf 2026 niet meer terugkomt. In de bijlage zijn onze ambities uit dit bestuursakkoord financieel vertaald, passend binnen het indicatieve meerjarenbeeld dat we nu hebben. Voor het tekort in de laatste twee jaarschijven bereiden we een oud-voor-nieuw operatie voor, indien nodig. We stellen op basis van de komende meicirculaire de definitieve financiële ruimte voor de begroting 2023 vast.

Financieel overzicht

Alle genoemde bedragen x € 1.000.

Structureel

Paragraaf	Post	2023	2024	2025	2026
	Concept-uitkomst begroting cf. RV actualisatie begroting 2022 ¹	-1.279	306	-2.565	-1.465
	Accres gemeentefonds ²	5.156	5.156	5.156	5.156
	Herverdeling gemeentefonds cf. maartbrief ³	1.184	3.573	5.989	5.989
	Herzien meerjarenbeeld	5.061	9.035	8.580	9.680
Wonen	Ambtelijke capaciteit wonen	-550	-550	-550	-550
Energietransitie	Grootschalig zon op dak	-50	-50	-50	-50
Energietransitie	Personeel onderzoeksbuurten	-300	-600	-750	-900
Energietransitie	Werkbudget onderzoeksbuurten	-225	-450	-650	-900
Energietransitie	Personeel startbuurt		-250	-250	-250
Energietransitie	Energiefixer		-200	-200	-200
Gelijke kansen, positieve gezondheid	Programmakosten Positieve gezondheid	-800	-800	-800	-800
Gelijke kansen, positieve gezondheid	Capaciteit Positieve Gezondheid	-375	-375	-375	-375
Gelijke kansen, Talentontwikkeling	Rijke Schooldag		-400	-400	-800
Gelijke kansen, Talentontwikkeling	Capaciteit Gelijke Kansen	-375	-375	-375	-375
Gelijke kansen, Talentontwikkeling	Extra investeren onderwijshuisvesting ⁴	0	-162	-325	-486
Gelijke kansen, Talentontwikkeling	Onderwijskansenfonds ⁵	-50	-50	-50	-50
Gelijke kansen, bestaanszekerheid en werk	Stadspas		-500	-250	-250
Gelijke kansen, bestaanszekerheid en werk	Turbosaneren	-100	-100	-100	-100
Gelijke kansen, bestaanszekerheid en werk	Maatwerk bijzondere bijstand	-250	-250	-250	-250
Gelijke kansen, bestaanszekerheid en werk	Extra aanvragen bijzondere bijstand	-125	-125	-125	-125
Gelijke kansen, bestaanszekerheid en werk	Jongeren Perspectief Aanpak	-300	-300	-300	-300
Gelijke kansen, bestaanszekerheid en werk	Respijtzorg	-50	-50	-50	-50
Datastad en economische slagkracht	Werkbudget versterken wijkwinkel(centra)		-150	-150	-150
Datastad en economische slagkracht	Breed perspectief Brede Binnenstad (ook centrum Rosmalen)	-625	-625	-625	-625
Datastad en economische slagkracht	Uitvoeringsprogramma Economisch Actieplan	-350	-350	-350	-350
Datastad en economische slagkracht	Datastad (inclusief LabXL)	-750	-750	-1.000	-1.000
Datastad en economische slagkracht	Capaciteit data	-300	-300	-300	-300
Cultuurstad van het Zuiden	Bossche Zomer	-300	-300	-300	-300
Cultuurstad van het Zuiden	Huisvesting Bach	-55	-55	-55	-55
Cultuurstad van het Zuiden	Huis Culturele Makers	-75	-75	-75	-75
Cultuurstad van het Zuiden	Verhogen budget BCB			-300	-300
Cultuurstad van het Zuiden	Vrije ruimte culturele ideeën	-100	-100	-100	-100
Sociale structuur: aantrekkelijke wijken en dorpen	Structureel verhogen onderhoudsbudget openbare ruimte conform scenario 3 Analyse en doorkijk Beleidsplan Beheer Openbare Ruimte 2022-2027	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000

Financiën

Sociale structuur: aantrekkelijke wijken en dorpen	Geleidelijk inlopen achterstand vervanginginvesteringen openbare ruimte conform scenario 3 Analyse en doorkijk Beleidsplan Beheer Openbare Ruimte 2022-2027 ⁶	0	-42	-127	-254
Sociale structuur: aantrekkelijke wijken en dorpen	Extra onderhoudsbudget sport	-250	-250	-250	-250
Sociale structuur: aantrekkelijke wijken en dorpen	Verduurzamen sportlocaties	-75	-75	-75	-75
Sociale structuur: aantrekkelijke wijken en dorpen	Sanitair zwemplassen	-50	-20	-20	-20
Sociale structuur: aantrekkelijke wijken en dorpen	programma sociale structuur (eenzaamheid, multifunctioneel, extra spelen)	-100	-600	-600	-600
Sociale structuur: aantrekkelijke wijken en dorpen	Kapitaallasten kunstgras ⁷	0	-45	-90	-135
Sociale structuur: aantrekkelijke wijken en dorpen	Perron-3	-17	-17	-17	-17
Sociale structuur: aantrekkelijke wijken en dorpen	kapitaallasten Perron-3 ⁸	0	-21	-21	-21
Mobiliteit en bereikbaarheid	kapitaallasten mobiliteit binnenstad ⁹		0	-325	-325
Mobiliteit en bereikbaarheid	Mobiliteitsvisie (uitvoerende maatregelen)	-150	-150	-150	-150
Mobiliteit en bereikbaarheid	Mobiliteitsaanpak Binnenstad		-100	-100	-100
Mobiliteit en bereikbaarheid	Beheerkosten mob Binnenstad		-200	-200	-200
Mobiliteit en bereikbaarheid	Fietsnetwerk	-100	-100	-100	-100
Klimaatbestendigheid: ruimte voor groen en blauw	Budget vergroenen omgeving ¹⁰	0	-33	-65	-98
Veiligheid en openbare ruimte	Structureel 2 jeugdboa's	-160	-160	-160	-160
Veiligheid en openbare ruimte	Structureel 2 ondermijningsboa's	-160	-160	-160	-160
Moderne overheid	Participatie/ bestuurlijke vernieuwing	-100	-100	-100	-100
Financiën	Aanvullen structuurfonds		-1.000	-1.500	-1.500
	Financiële ruimte bestuursakkoord	-250	-250		
	Totaal nieuw beleid	-3.456	-3.580	-5.585	-5.651
Dekking	Kwijtschelding opnemen in rioolheffing en afvalstoffenheffing	1.300	1.300	1.300	1.300
Dekking	Verhogen toeristenbelasting (van € 3,65 naar € 5,-)	500	500	500	500
Dekking	Verhogen OZB met 10%	1.800	1.800	1.800	1.800
Dekking	Financieel voordeel aanwending helft van de vrijvallende Essentgelden voor interne financiering			300	300
Dekking	Faseren ambities of oud-voor-nieuw of inzet meevallers			1.685	1.751
	Totaal	144	21	0	0

¹ Conform raadsvoorstel actualisatie begroting 2022. Hierbij wordt er vanuit gegaan dat de opschalingskorting na 2025 structureel geschrapt wordt.

In dit overzicht is 2026 gelijk gehouden aan 2025 m.u.v. de incidentele kosten tijdelijke huisvesting i.v.m. vernieuwbouw van basisschool Zuiderster in 2025.

² Raming op basis van maartbrief Gemeentefonds 2022 (1/3e accres komt ten goede aan het sociaal domein en is hier buiten beschouwing gelaten).

³ Raming op basis van maartbrief Gemeentefonds 2023

⁴ Betreft de kapitaallasten van een jaarlijkse extra investering in één school ad. € 5 miljoen in de jaren 2023/2024/2025. Dit leidt vanaf 2024 tot kapitaallasten.

⁵ Eerste jaar extra budget t.b.v. invoeringskosten.

⁶ Betreft de kapitaallasten van een jaarlijkse investering. Tot 2032 stijgt het vervangingskrediet met € 1,3 miljoen extra per jaar, te beginnen in 2023. Dit leidt vanaf 2024 tot extra kapitaallasten.

⁷ Betreft de kapitaallasten van 3 extra kunstgrasvelden á € 650.000 per veld, gespreid over 2023/2024/2025. Kapitaallasten vanaf 2024.

⁸ Betreft de kapitaallasten van een eenmalige investering ad. € 450.000 in 2023. Dit leidt vanaf 2024 tot kapitaallasten.

⁹ Betreft de kapitaallasten van een eenmalige investering ad. € 10 miljoen vanaf 2024.

¹⁰ Betreft de kapitaallasten van een jaarlijkse investering van € 1 miljoen vanaf 2023. Dit leidt vanaf het jaar erna tot kapitaallasten.

Incidenteel

Paragraaf	Incidenteel	Bedrag	Toelichting
	Beschikbare ruimte	12.700	Dekking uit vrijval algemene reserve (€ 2,1 mln.), reserve screening 2021 (€ 5,6 mln.), reserve nieuw beleid 2020 (€ 1,1, mln.) en Sociaal&Zorgfonds (€ 3,9 mln.)
Wonen	Verkenningen bouwlocaties	-2.000	Voor 4 jaar
Wonen	Programma Spoorzone	-1.500	Voor 4 jaar
Wonen	Meerendonk	-400	4x100
Wonen	Volkshuisvestingsfonds	-3.000	
Energietransitie	Startbuurt Warmtevisie	-4.250	
Datastad en economische slagkracht	Openbare ruimte/zwerfafval binnenstad (Inclusief centrum Rosmalen)	-300	
Cultuurstad van het Zuiden	Campagne amateurkunst	-100	3x33
Cultuurstad van het Zuiden	Ontwikkeling Design Museum	-1.000	4x250
Mobiliteit en bereikbaarheid	Seniorenbussen	-130	
	Totaal	20	

Structuurfonds

Structuurfonds	Bedrag	Toelichting
Huis73	3.700	Gedekt
Tweede fase GZG	6.800	Gedekt
OV Knoopunt Station	20.000	12 mln. gedekt
Verkabeling Hoogspanningslijnen	7.200	
Uitvoering herinrichting Binnenstadsring	14.300	
Bereikbaarheid Oostelijke gemeentedelen	12.500	
Doortrekken Vogelstraat	0	
Transferium stad (Pettelaar)	0	
Bossche Stadsdelta	9.800	
Extra claim Huis73	24.700	
Design Museum	30.000	
Stelpost bouwkosten	10.000	
Compensatie bezoekersparkeren Tolbrug	25.000	
Totaal	164.000	
Gedekt bedrag	-22.500	
Te verwachten dekking (grondbedrijf/verbonden partijen)	-77.000	
Aanvullend dekking vanuit extra dotatie bestuursakkoord 2022	-46.000	
Ongedekt	18.500	

Colofon

Vormgeving en realisatie: Reclamebureau de Code

Fotografie: Twycer, Sandra Peerenboom, Marc Bolsius, Olaf Smit, Freya Macke,
Angeline Swinkels, Karin Jonkers, Studio 38c, Ruud Konings